

2.5 Оксана ГОРКУША. Міжконфесійний діалог в сучасній Україні: спонуки, умови, мета, суб'єкти, рівні порозуміння.

Анотації. У статті аналізуються спонуки, умови, мета, суб'єкти та рівні порозуміння міжконфесійного діалогу в сучасній Україні. Міжконфесійний діалог не може бути самоціллю. Різні конфесії досягають порозуміння лише в процесі такого діалогу, який здійснюється взаємоповажними суб'єктами, які мають спільну мету, перебувають в одному культурно-історичному контексті, визначену проблему, для вирішення якої використовують адекватні діалогові майданчики, методи та знаряддя. **Ключові слова:** міжконфесійний діалог, діалоговий майданчик, мова порозуміння, рівні розуміння, релігійна, конфесійна, церковна ідентичність.

The article by **Oksana Horkusha** “**Interconfessional dialogue in modern Ukraine: impulses, conditions, purpose, subjects, levels of understanding**” analyzes the motives, conditions, goals, subjects and levels of understanding of the interconfessional dialogue in contemporary Ukraine. Interconfessional dialogue cannot have a purpose in itself. Different confessions reach agreement only in the process of such dialogue, which are carried out by mutually viable actors who have a common goal, are in the same cultural-historical context, a definite problem, for the solution of which is used by adequate dialogue platforms, methods and instruments. **Key words:** interconfessional dialogue, dialogue platform, language of understanding, level of understanding, religious, confessional, church identity.

Актуальність дослідження теми. Українське академічне релігієзнавство систематично приділяло велику увагу міжконфесійному діалогу в Україні. Так, аналізуючи міжконфесійний діалог в 2010-2011 роках, ми дійшли висновків, що можливість й доцільність міжконфесійного порозуміння загалом спонукається нагальною необхідністю співіснувати в одній суспільно-історичній дійсності різних конфесій.

Методологія дослідження. Релігієзнавчий аналіз тематики, методів, форм та наслідків налагодження міжконфесійного порозуміння в Україні, продемонстрував наступне:

1) Представники різних конфесій є виразниками власної релігійної парадигми. Вони не повинні і не прагнуть поступатися точкою зору, сформованою певною конфесійною традицією, в ім'я утвердження якоїсь злагоди. Адже ж, з одного боку, їхнім завданням є висловити Бога, світ та людину спираючись на ту, здавалося їм, єдино-істинну доктринальну основу, що є фундаментом віровчення певної конфесії. З іншого ж – звичайно, представники різних конфесій перебувають у конкретному суспільно-історичному контексті, вихідні параметри якого вони змушені

враховувати при проголошенні остаточної істини свого віровачення, та ось уявлення про останню у різних богословських системах не тотожні. Тому доцільно для ведення конструктивного ефективного міжконфесійного діалогу дотримуватись тематичних і методологічних меж, у рамках яких інтерес кожної конфесії застережено чи узгоджено. Велике значення для цього мають адекватні діалогові майданчики та фаховість суб'єктів.

2) Щодо адекватних діалогових майданчиків, то позаконфесійні академічні інституції, скажімо Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ, сприяють налагодженню конструктивного міжконфесійного діалогу, адже задають чіткі параметри (предметні, методологічні) та забезпечують належні умови його здійснення. Однак відсутність необхідного фінансування для здійснення інформаційно-публічної та конференційно-експедиційної діяльності цієї наукової інституції заважають утвердженню її у ролі активного наукового, конфесійнонезаангажованого, ефективного посередника ведення конструктивного міжконфесійного діалогу в сучасній Україні.

3) Зрозуміло, що міжконфесійний діалог має провадитись задля встановлення зрештою суспільної злагоди. Злагода є таким способом взаємопорозуміння, в основі якого лежить спільна мета, для досягнення якої необхідна послідовна діяльність взаємовизнаних суб'єктів за узгодженими методами. Тобто, для утвердження злагоди, зокрема міжконфесійної, повинна бути спільна основа: доктринальна, методологічна і, перш за все, буттєва (соціальна, історична, культурна, подійна). Та, що найважливіше, для утвердження злагоди потрібний спільний інтерес (об'єктивний фактор) і бажання порозумітись (суб'єктивний фактор). Порозуміння між прихильниками різних доктрин досягається шляхом тривалого діалогу. Для повноцінного міжконфесійного діалогу необхідно не лише визначити гідних суб'єктів, актуалізувати проблему, сформулювати тему, усвідомити мету, а й підготувати відповідний контекст та сприятливі умови для його проведення.

Найперше звернемо увагу на спільну основу (доктринальну, методологічну та буттєву - подійну) для утвердження злагоди. Очевидно - щонайбільшого порозуміння представники різних конфесій могли б досягнути стосовно питань, які стосуються не релігійної традиції (бо ж її трансформація є внутрішньою справою самої конфесії), а, швидше, Божого Слова - Біблії (для християн усіх конфесій) й людського буття (для усіх конфесій, що перебувають в одній суспільній дійсності). Та для адекватного обговорення цих питань потрібні певні умови: для першого, щонайменше, - порозуміння на методологічному ґрунті (це досягається тривалим співіснуванням у одному культурному середовищі та ідентичними/подібними освітніми програмами), а для другого – спільність

життєвих обставин (емпіричної даності), конфесійних очікувань (гіпотетичної даності) та мети (верифікаційних параметрів).

4) Нам уже тоді було помітно, що історіографічний дискурс, який не бере до уваги подійної буттєвості, не сприяє налагодженню порозуміння між суб'єктами міжконфесійного діалогу, щонайбільше у разі, якщо такий історіографічний дискурс провокує суб'єктів до спростування контекстуальних вкоріненостей та ідентичностей народу, щодо якого провадиться місійна діяльність конфесії. Тому саме спільність життєвих обставин та провокованих цими життєвими обставинами конкретних проблем, щодо вирішення яких доречно вести міжконфесійний діалог, є основою будь-якого конструктивного, а не фіктивного діалогу.

У глобальному світі (міжнародний масштаб) ситуативно віднаходимо видимі ознаки прагнення до утвердження міжрелігійної злагоди з метою спасіння людства загалом (Всесвітня Рада церков, Всесвітня Рада Мудрості, Парламент релігій, II Ватиканський собор і післясоборова політика Католицької Церкви та ін.)⁸¹. Тут завдяки абстрагованості глобальним масштабом від конкретних емпіричних нюансів уможлиблюється конструктивний богословський діалог стосовно суспільно-цивілізаційних проблем, а біблеїстичні студії часто виявляються взаємодоповнювальними та взаємокорисними. Але, звертаючись до конкретних контекстуальних обставин, для прикладу – тодішньої України, ми лише могли говорити про створення зовнішнім чином сприятливих передумов для ведення богословського діалогу та поступового налагодження міжконфесійної злагоди в цих двох напрямках (щодо Слова Божого та людського буття), а саме: наявність Українського Біблійного Товариства та Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Але нестабільний суспільно-політичний контекст й відсутність позитивної традиції ведення міжконфесійного діалогу та інституційні амбіції, а відтак пріоритетність інституційної мети (користь для конкретної інституції) над загальною (користь людини, людства, народу, конкретного віруючого), щонайбільше заважали богословському порозумінню й не сприяли утвердженню міжконфесійної злагоди. Тому ми й робили висновок, що богословський діалог та наступна згода у цих двох площинах могли б сформуватися тут на україноцентричному ґрунті.

5) Ми зазначали, що лише спільний інтерес та наукова методологія разом із щирим бажанням порозумітися можуть зробити богословський діалог актуальним, продуктивним та адекватним. Бо спільна буттєва основа (контекст) продукує спільну проблему (висловлення Слова Божого

⁸¹ Про складну історію тенденцій до утвердження міжрелігійної злагоди в глобальному масштабі добре розповідається в глибокій аналітичній статті д.філос.н. проф. Л.Филипович [Филипович Л. Свобода релігії: виклики нового часу і пошук відповідей // Релігійна свобода: свобода релігії і міжрелігійний діалог - глобальні виміри й локальні вияви. Науковий щорічник №16.- К., 2011.- С.22-28.]

конкретною мовою) та спонукає до застосування подібних методів (загальновизнаних та спільноузгоджених) за умови доктринальної несуперечності (розуміння Слова Божого).

Але спільний інтерес повинен виходити за межі конфесійно-церковної зацікавленості і стосуватись проблем контекстуальних – людства (на глобальному рівні), людини у її конкретних життєвих обставинах тощо. Варто наголосити, що тенденція до застереження інтересів саме своєї конфесії (конфесійно-місійна мета) в процесі здійснення загальнохристиянської мети (глобально-місійна мета) є загальною. Тому ми вказували на можливість міжконфесійної співпраці як спроби налагодження швидше ситуативно-принагідної злагоди, або ж формування механізмів, за допомогою яких у ситуації спільної скрути декілька суб'єктів (конфесійних конкурентів) спроможні узгодити свої зусилля задля справи застереження інтересу кожного зокрема, якщо такі не є суперечними (партнерська взаємодія). Так, скажімо, спільний буттєвий контекст, а відтак – спільні проблеми й конкуренти (світський світогляд високотехнологізованого інформаційнонасиченого секуляризованого суспільства), який протягом тривалого історичного періоду поділяли католики й протестанти, спричинив до необхідності для католицьких і протестантських біблеїстів порозумітися. І це стало можливим внаслідок тривалого обговорення ними в секулярному середовищі та наукових колах проблем співвідношення Слова Божого та конкретних його конфесійних інтерпретацій.

б) На глобальному рівні причиною бажання порозумітися різноконфесійних християнських богословів виявилось знецінення християнських переконань у секуляризованому та високоосвіченому християно-європейському світі. Тобто, до пошуків міжконфесійної злагоди спонукає зовнішня спільна загроза, бо ж богословський діалог (на будь-які теми) легше здійснювати (і знаходити порозуміння) у ситуації спільного протистояння сторонньому суб'єкту. Усвідомлення кардинальної відмінності, скажімо, між християнами та мусульманами на глобальному рівні провокувало конструктивні богословські діалоги та пошуки злагоди між християнами. Та й на прикладі України донещодавна ми прослідковували, що схильними були порозумітися різноконфесійні богослови зокрема в питаннях обґрунтування необхідності та вищості релігійної етики та моралі з метою чинення спротиву “світській бездушності”, яку вони вважали “рудиментом атеїстичної доби”. Сьогодні ж уже актуалізується боротьба не так проти світськості (оскільки чіткіше проявилися суспільно-політичні пріоритети), як проти загальної тенденції секуляризації самих релігійних організацій. Хоча, звичайно, утопічною виглядає надія на міжконфесійну злагоду у пошуках живих й водночас духовних форм релігійного служіння суспільству, які б чинили спротив

загальній тенденції секуляризації природи, духу й функціонування релігійних організацій.

7) Водночас нагадаємо, що богослів'я не може бути позаконфесійним. Різноконфесійні богослови лише до певної межі можуть шукати взаємопорозуміння та прагнути взаємокорисної злагоди.

Але загальний висновок на 2011 рік був наступним: в Україні лише формується придатний для налагодження порозуміння контекст та виховуються здатні до його ведення суб'єкти, означається проблематика й чіткіше усвідомлюється мета для налагодження міжконфесійної злагоди. Зацікавлені у пошуці міжконфесійного порозуміння богослови тільки починають розуміти необхідність не лише систематичних зустрічей, але й вироблення якоїсь прийнятної методики для його реалізації. На той час ми могли говорити, що міжконфесійний діалог в Україні перебуває на етапі формування його передумов, а до богословського обґрунтування утвердження міжконфесійної злагоди ще далеко.

1) Але звернемося до пошуків мети, для досягнення якої представники різних конфесій повинні б прагнути злагоди. За нашим глибоким переконанням такою метою має стати людина, адже саме її інтересами опікуються усі релігійні парадигми, саме для її вдосконалення чи спасіння існують усі наявні людські висловлювання про божественні істини. І не просто абстрактна чи узагальнено-знеособлена людина, а конкретна, жива людина, на самовизначення якої впливають релігії, а на самопочування - зовнішні буттєві обставини, контекст її життя та особливості суспільного світоглядного середовища.

Ми наголошували, що за умови усвідомлення спільної мети в гідному майбутньому народу, міжконфесійний діалог оптимізується і різні конфесії будуть схильні до вироблення злагодженої діяльності для її досягнення, адже в такому разі різні церкви та конфесії будуть змушені знаходити порозуміння в головному – у своїй соціально-активній діяльності, спрямованій на вмотивування конкретного народу до збільшення рівня людяності, освіченості, розширенні здібностей, культивуванні тих його індивідуально-універсальних гідностей та якостей менталітету, характеру, культури, без яких світова спільнота втратить свою багатогранну цілісність. Змагаючись в галузі милосердя, любові до ближнього (і дальнього), до цілого стада і загубленої вівці, а не у взаємній ворожнечі й ненависті до “інославних”, конфесії здатні солідарно протистояти процесу змертвіння духовної культури і сучасного українського народу зокрема. Не взаємопоборюванням чи показною декларативністю своєї понадчасової значимості, а систематичною демонстрацією своєї щоденної праці на ниві духовного натхнення та практичного утвердження гідності людини (з її конкретними національно-соціальними ідентичностями) можуть здобувати собі авторитет справді дієвої культурно-значимої сили загальноцивілізаційного поступу людства

присутні в Україні конфесії. Не забуваймо: їхня доля залежить від долі конкретного народу, їхня гідність визначається гідністю кожного окремого громадянина, їхнє самозбереження та благополуччя будується на здоровій духовній самоідентичності та вмотивованості на суспільно-плідну працю вірян.

2) А визначення спільної мети для діяльності кожної окремої релігійної інституції підведе конфесії до необхідності вироблення єдиної стратегії та програми дій. У процесі формулювання останніх формуватиметься і “мова порозуміння” для окремої, в даному випадку - “загальноукраїнської культурно-духовної традиції”, що сприятиме і консолідації народу. Однак для цього слід переступити через вузькоінституційні амбіції, усвідомити, що в мінливому сучасному (інформаційно відкритому, просторово сплющеному) світі форма вираження вічних істин має визначатися залежно від контексту та притаманних, традиційно-сформованих характеристик вірян, а не на перекір та всупереч таким. Адже в іншому випадку через суцільне непорозуміння істина забудеться.

Аналізуючи міжрелігійний діалог у глобальному масштабі професор Л.Филипович наголошувала, що його завданням стає “будувати людяніший світ”. Це і є, з точки зору релігійних суб’єктів, “діалогом спасіння”⁸², адже іншими (недіалогічними) методами зарадити вибуховій конфліктогенності сучасності неможливо. Тож головною, на її думку, стає соціальна значимість міжрелігійного діалогу, бо ж сьогодні релігія виходить за вузькі межі своєї функціональності, вона переростає в дієвий чинник налагодження порозуміння між людьми в ім’я спасіння людства. І хоча міжрелігійний діалог, а тим більше – міжконфесійна злагода, сьогодні не видається вкрай необхідним консервативним чи націленим на замкнутість культурного простору певного народу групам (релігійним, конфесійним, політичним), його потреба є невідворотною у глобальному масштабі, оскільки, наголошує професор-релігієзнавець, “світ, як би комусь не подобався цей процес і не хотілося його призупинити, внаслідок глобалізації останнього, рухається до полі-, навіть мультизації, до багатоманіття, різнобарв’я, гетерогенності. Єдина можливість бути почутим – це вислухати іншого, що можливо лише через діалог”⁸³. На противагу консервативним чи песимістичним або ж романтично налаштованим богословам та дослідникам, сучасний український релігієзнавець зазначає, що “основне в діалозі – вміння слухати і здатність почути, щоб зрозуміти, але не обов’язково прийняти, позицію іншого”⁸⁴. Тож, за переконанням професора Людмили Филипович, “подолати

⁸² Филипович Л. О. Міжнародний досвід міжрелігійного діалогу // Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу // Українське релігієзнавство. №56. – К., 2010. – С.158-159.

⁸³ Там само.- С.161.

⁸⁴ Там само. - С.163.

проблеми міжрелігійного діалогу можна лише під час діалогу”, а міжрелігійний діалог має своє майбутнє, що вгрунтоване в “багатоманітні релігій, в зміні світоглядних установок стосовно істинності інших релігій, в тій мірі усвідомлення своєї індивідуальної свободи і права на своє віросповідання, яке закладається громадянським суспільством”⁸⁵. Як бачимо, в ім’я належного життя людини та збереження людства різноконфесійним богословам доведеться будувати мости взаємопорозуміння між різними релігійними парадигмами, зокрема в соціальних програмах⁸⁶ та антропологічних уявленнях, у їхній компетенції обґрунтовувати необхідність злагодженої діяльності в поліконфесійній дійсності заради Спасіння й у вічній перспективі.

З іншого ж боку, сучасний діалог (міжрелігійний, а зрештою, й міжконфесійний) на тему буття людини (конкретного, локального і глобального) та суспільства (в усіх його сферах) й світу загалом сьогодні започатковується знизу (завдяки особливостям інформаційної доби). А церкви і богослови, прагнуть вони чи не прагнуть утверджувати міжконфесійну злагоду, уже втягнуті (завдяки інтерпретативній природі релігійних парадигм) буттєвими обставинами на поле боротьби найрізноманітніших приватних інтересів. У їхніх силах лише вибрати, яку ж позицію у цих суцільних баталіях різних інтересів вони займуть (сепаратистську, екстремістську, глобалістичну, імперіалістичну тощо), їм визначати, до чого вони закликатимуть (до злагоди чи взаємопоборювання) вірян, яку позицію обґрунтовуватимуть спираючись на трансцендентний вимір релігійного знання. Тож частина богословів силою обставин і власних переконань природно підходить до пошуку обґрунтування можливості утвердження й міжконфесійної, міжрелігійної (ширше – суспільної) злагоди. А це, як ми вже говорили, значно привабливіше робити за наявності спільної основи (доктринальної, методологічної та буттєвої) та спільного інтересу. Однак найчастіше конфесійні суб’єкти швидше зважають на інституційний інтерес. Останній безпосередньо залежить від буттєвого контексту церковної інституції та її конкретних очікувань.

Тобто для утвердження міжрелігійної злагоди потрібно: 1) спільність життєвих обставин; 2) гідних і придатних до порозуміння суб’єктів; 3) спільну проблему, бажання вирішити яку й спричинить до

⁸⁵ Там само. - С. 164.

⁸⁶ Цікавим й доречним тут є висловлювання молодого євангельського теолога А.Дубровського: “Справедливою буде та думка, що формування соціальної доктрини будь-якої конфесії повинне відбуватися в контексті екуменічного діалогу, нехай навіть і заочного: нам необхідно враховувати напрацювання в цій галузі всіх християнських спільнот і об’єднань” [Дубровский А. Принципы формирования структуры социальной доктрины евангельской церкви // Алесь Дубровский. Религия, преодолевающая себя.- Ирпень: Ассоциация «Духовное возрождение», 2011.- С.34.]

необхідності останніх шукати у цій справі злагоду; 4) їхню готовність узгодити приватні інтереси загальнокорисною метою; 5) міжконфесійний богословський діалог, в процесі якого поступово виробляється термінологічне та методологічне порозуміння й формулюється мета для злагодження діяльності; 6) бажання діяти злагоджено. Богословам тут випадає багато роботи. Саме завдяки їхній інтелектуальній праці можуть вироблятися засоби та знаряддя для утвердження міжрелігійної злагоди, як, зрештою, й засоби та знаряддя для міжрелігійної (та й міжконфесійної) ворожнечі.

Однак для виникнення бажання порозумітися й здатності до наступної злагодженої взаємодії із конфесійно-богословської (щобільше - інституційної) точки зору важливою проблемою є й визнання гідних суб'єктів, адже ж мова іде, в усякому випадку, про прихильників іншого віровизнання. То ж чию точку зору схильні враховувати головні (які себе такими вважають) суб'єкти міжконфесійного діалогу? Тут відповідь залежатиме знову ж від контекстуального виміру богословського міжрелігійного (міжконфесійного) діалогу та рівня локалізації формулювання мети для злагоди: глобального, локалізовано-універсального, локального; планетарного, загальнолюдського, західно-східного, християно-ісламського, вселенського (католицького), православно-католицького, православного, чи ж, скажімо, сучасного українського, або й сучасного українського в глобальній загальнолюдській перспективі. Контекстуальна (земна) ідентичність суб'єктів діалогу відіграє надвагому роль, бо ж саме вона породжує проблему й вказує на мету для пошуків злагоди. Та й темпорально ця мета для формування (або ж руйнування) злагоди може спрямовуватися за різними векторами: зберегти, відновити, утвердити, сформувати, започаткувати. І хоча ніхто не хоче залишитися у здійсненні глобальномасштабного діалогу між людством та його майбутнім лише розмінною монетою, та більшість і не вважає за потрібне шукати міжконфесійної-міжрелігійної злагоди, бо ж не знаходить "гідних" на співпрацю суб'єктів.

Але світські аналітики жодним чином не сумніваються у нагальній необхідності конфесійно-богословських пошуків можливості обґрунтування міжрелігійної злагоди, адже від останнього залежить суспільний спокій та співпраця щодо збільшення комфорту життя різноконфесійних мешканців одного локального суспільного контексту. Це безпосередньо стосується й сучасної України, складна історія народу якої спричинила до конфесійного розділення титульної нації. Тут нестабільна політична ситуація щомиті посилює розкол не лише на рівні майновому, ідеологічному, цивілізаціє-центричному, культурному, а й духовному та конфесійному, адже невірними заручниками у цих умовах

стали не тільки громадяни нашої країни, але й ті релігійні організації, які опікуються духовним здоров'ям останніх.

Вочевидь, що оскільки в даному випадку мета (духовно-моральне здоров'я народу) міжконфесійної злагоди нами вбачається в контексті україно-локалізованому, то й суб'єктами, спроможними на утвердження такої, нами припускаються україноцентричні конфесії, саме ті, які вбачають свою місію в духовному оздоровленні й спасінні українського народу, не намагаються вихолостити його ментальну сутність, виправити історичну пам'ять в угоду “найважливішим” суб'єктам міжрелігійного та міжконфесійного діалогу на глобальному рівні. Тими, що почувуються українськими за покликом душі пастви, за потребою розділити історично-духовну долю народу, за усвідомленням відповідальності за його спасіння перед обличчям вічності⁸⁷.

Бачимо, що взаємовизнаними суб'єктами для порозуміння та наступної злагоди можуть бути лише ті конфесії, які усвідомлюють своє перебування у “спільному світі” конкретного суспільстводно-історичного континууму й відповідальність за його долю.

Внаслідок конкретних подій в сучасній Україні буттєвий контекст ведення міжконфесійного діалогу різко змінився. Можна сказати, що він неочікувано загострився. На перше місце серед нагальних проблем постала проблема виживання. Щонайперше – виживання конкретного українського громадянина в усіх його ідентичностях та у буттєвих обставинах війни. Однак ці буттєві обставини відмінно сприймаються різними релігійними суб'єктами, вони відмінно тлумачаться залежно від історіографічної парадигми чи виміру сприйняття дійсності, який застосовує той чи інший релігійний суб'єкт, від того інтересу, який цей суб'єкт вважає пріоритетним. Зокрема – конфесійного інтересу.

А для ефективного й конструктивного міжконфесійного діалогу слід, щоб суб'єкти, які його провадять щонайменше:

- 1) Перебували у спільних буттєвих обставинах.
- 2) Використовували адекватний історіографічний дискурс.

⁸⁷ Див. наприклад: Горкуша О. Міжконфесійний богословський діалог в сучасній Україні// Міжконфесійні відносини поліконфесійної України // Українське релігієзнавство. – К., 2011. – Спецвипуск 2011-1.- С.25-54.; Горкуша О. Проблеми налагодження міжконфесійного богословського діалогу в сучасній Україні // Релігійна свобода: свобода релігії і міжрелігійний діалог - глобальні виміри й локальні вияви. Науковий щорічник №16. – К., 2011.- 309с.- С. 158-169.; Горкуша О. Конфесійно-богословські можливості утвердження міжконфесійної злагоди // Практичне релігієзнавство. Колективна монографія. За ред. проф. А.Колодного і Л.Филипович. – К., 2012. – С.256-281.

- 3) Знаходились в одній системі координат сприйняття дійсності, або, принаймні, верифікували власне бачення емпіричним рівнем, а не штучною міфологічно-ідеологічною оптикою.
- 4) Зосереджувались на конкретних проблемах громадян, щодо яких провадять свою місійну діяльність.
- 5) Мали узгодженою мету ведення діалогу.
- 6) Прагли порозумітись.
- 7) Застосовували спеціальні академічні діалогові майданчики, спирались у його проведенні на раціонально верифіковані методи, регламентували власні висловлювання та сам діалог конвенційно визначеними параметрами.
- 8) Орієнтувались на застереження інтересу двох головних суб'єктів – Бога та ввіреного їм духовній опіці сучасного громадянина України (земна Батьківщина), а не церковної інституції чи якогось іншого утворення.

Аналіз присутності й ролі релігій та церков в сучасній дійсності України, в ситуації збройної агресії сусідньої імперії, війни та значних суспільних проблем, нею породжених (загиблі захисники України, поранені, консолідація суспільства на захист Батьківщини, підтримка і захист переселенців з окупованих територій, мешканців звільнених територій, волонтерська допомога ЗСУ, Нацгвардії тощо) нам засвідчив, що церкви України переважно ефективно функціонують у двох площинах: державно-церковній та релігійно-громадянській, що, безумовно, є вагомим чинником майбутньої перемоги України. Однак також ми помітили, що геополітичний чинник відіграє значну роль у тому, яким чином та чи інша церква висловлюється і поводить себе стосовно України та українців. Якщо церква є інструментом в ідеологічній війні проти України держави-агресора (Російської федерації), то її офіційна риторика не лише не сприяє консолідації громадян на захист Батьківщини, але й стає причиною суспільно-світоглядного розколу населення, що, безумовно, не на користь ні Україні, ні церкві, яка втрачає прихожан. Така риторика суперечить можливості цій церкві бути залученою до конструктивного міжконфесійного діалогу в сучасній Україні, адже вона демонструє, що суб'єкт, який нею користується, нехтує як загальним узгодженим інтересом, так і дійсними обставинами, має власну, суперечну іншим конфесійним суб'єктам мету.

Християнство володіє величезним потенціалом для світоглядної консолідації громадян України. Історичний етап та подійний контекст є сприятливими для інтенсифікації світоглядної ролі християнства в Україні. Однак та чи інша християнська церква по-різному використовує цю можливість стати духовним наставником мешканців нашої держави у справі побудови майбутнього. Вирішальну роль у цьому відіграють суб'єктні та подійні чинники.

Щоб визначитись із суб'єктами, слід знайти відповідь на запитання: чиї інтереси своєю риторикою та діяльністю застерігає та чи інша церковна інституція? Безумовно, головним суб'єктом, інтерес якого функціонально покликана застерігати релігійна інституція, є Бог. Та цей інтерес формулюється в конкретному суспільно-історичному контексті й мовою, зрозумілою народу, щодо якого функціонує релігійна інституція. Простіше кажучи, релігійний дискурс, що досягає своїм горизонтом богословсько-теологічних висот, відкриваючи таким чином людям доступ до Бога, розширюючи їхній світогляд цим додатковим параметром світорозуміння, має бути прочитуваним в певному контексті так, щоб не виривати людину з дійсності, а стати опертям у її життєдіяльності, ефективним знаряддям її свідомості для сприйняття подій і розуміння свого місця та ролі у конкретних обставинах.

Із точки зору сучасного суспільно-історичного локусу України, церква при застереженні інтересів головного суб'єкта – Бога, мала б самовизначатись в межах сучасної української дійсності та функціонувати щодо власне українського громадянина - народу. Тобто, власний інституційний інтерес церква як суспільна організація повинна знаходити й застерігати в координатах українського світу співвідносно й дотично до інтересів українського народу, в його історіографічних та змістовних властивостях, в його дійсних обставинах життя, давати доречні відповіді для виживання в конкретних умовах. Якщо ж центр прийняття рішення винесений за межі українського суспільно-історичного локусу, то цю вимогу важко застерегти. Тоді церква може потрапляти в ситуацію, коли її інституційний інтерес суперечить інтересу українського народу, конкретної людини, що живе в Україні й відчуває дійсність саме цієї держави.

Це трапляється тоді, коли така церковна інституція є невід'ємною частиною церковної інституції іншого виміру (глобального, цивілізаційного) й не може діяти чи самовизначатись окремо, незалежно від провідного курсу історіографічно-міфологічного дискурсу, продукованого головним суб'єктом інтересів у центрі прийняття рішень про тактичні дії щодо стратегічної мети. Її дії та риторика залежать від (або безпосередньо впливають із) головної стратегії, затвердженої центром прийняття керівних рішень. Для УПЦ МП – це очевидно Російська ПЦ, частиною якої вона є, та Москва.

Тож самостійність церкви чи збалансованість церковного інтересу інтересами народу, щодо якого релігійна організація провадить релігійну діяльність та має своє функціональне призначення, залежить від буттєвого виміру - координат, у яких церковна інституція самовизначається. Ця проблема стає очевидною щонайбільше в епіцентрі дійсності, де мова йде про виживання певного народу, держави, культури, конкретної людини в

конкретних обставинах з її земними ідентичностями, як то тепер є в Україні.

І коли мова йде про міжконфесійний діалог як засіб налагодження взаємопорозуміння та утвердження миру в сучасній Україні, академічні релігієзнавці логічно задають питання: діалог між ким (поважні суб'єкти) та з якою метою (рівень фокусування мети порозуміння та миру – глобальний, русскоміровський, український - є вирішальним) мається на увазі. Адже діалог з будь-ким, очевидно не буде успішним, бо ж суб'єкти, включені у дієвий діалог, повинні розуміти один одного, спиратись на спільні знаменники у його веденні (цінності, предмет), та, що чи не найбільш важливо – бути відповідальними за порозуміння та наслідки такого діалогу, а для цього вони принаймні повинні мати якусь спільну мету й перебувати у спільній дійсності, прагнучи таку змінити у бажаному для усіх напрямку.

“Глобальний” рівень у його зорієнтованості на сучасний діалог з метою формування мирного майбутнього людства загалом, виявляється байдужим до історичного досвіду окремих спільнот віруючих, їх специфічних інтересів та ідентичності. Ба, більше, він нехтує багатьма конкретними обставинами, дистанціюючись від контексту безпосередньої дійсності з метою розвинути діалогічний дискурс з обраними для цього поважними суб'єктами. Щодо поважних суб'єктів на “глобальному” рівні то, наприклад, як це не дивно з наших позицій, Папа Римський вважає таким, зокрема й у вирішенні проблем в сучасній Україні, патріарха РПЦ Кіріла. “Глобальний рівень” орієнтується на впливовості суб'єктів саме на глобальну політичну, економічну, суспільну системи, адже метою є таки досягнення “миру”, чи, іншою термінологією – стабілізації світового порядку – у планетарному, а не локальному (конкретна сучасна країна з її гострими проблемами та загрозами), вимірі.

Але розуміння “гармонії”, сформульоване в координатах “глобального” чи “русскоміровського” виміру згідно з провідними парадигмами світорозуміння, їм притаманними, має на увазі зовсім різні предмети. І кожен з цих позначуваних таким гарним словом “гармонія” у вимірі безпосередньої української дійсності не набуватиме змісту “гармонії” в координатах “українського світу”. Адже для глобального рівня “гармонія” – це безкінечний діалог з поважним суб'єктом задля майбутнього порозуміння (формально-процесуальний підхід). Для “русскоміровського” – підпорядкування й впокорення (“принужденіє к міру”) бунтівної “окраїни”, що є частиною “каноніческой території” “священной православной русской імперії” (системо-усталюючий підхід). В перенесенні на українську дійсність це означатиме: 1) безкінечні балачки зі стороною-агресором та гра у піддавки агентам її впливу і неупинні поступки незалежністю й інтересами “українського світу” на вимоги “поважних” суб'єктів під дружні оплески глобальної спільноти з

приводу поступового налагодження “гармонії” світового устрою в процесі діалогу; 2) безумовна капітуляція агресору та втрата будь-яких перспектив на власне гідне життя, зрада очікувань і сподівань цілої української спільноти заради майбутнього укріплення й наступної світової експансії антигуманної тоталітарної російської імперії. Як бачимо, перший варіант “гармонії”, до якої нас закликають, застерігає інтерес гравців глобального рівня в перспективі можливості досягнути ідеалістичної мети у далекому майбутньому. Другий – інтерес Російської імперії з її ретроспективно-міфічним уявленням про мету як відновлення “Єдиного православно-руського отечества”. Жоден варіант не застерігає інтересів “українського світу” й не враховує нашу безпосередню дійсність. І “глобальний” і “русскоміровський” вимір жертвують втіленим життям – сучасною Україною задля досягнення власних цілей.

Звичайно, кожен рівень має власну логіку ведення діалогу, власну дискурсивну доцільність, власних поважних суб’єктів, точка зору яких враховується для прийняття рішення щодо висловлювань та дії. Але, як ми те демонстрували вище, Папа Франциск й Патріарх Кіріл є суб’єктами, що мислять і діють у різних вимірах. Україна очевидно і для першого і для другого є лише територією для здійснення власного місійного призначення. Та з позицій нашої української дійсності виглядає нелогічним, що суб’єктом, точку зору якого щонайперше враховують, є церковна інституція, що репрезентує агресора й послідовно застерігає його інтерес, а не той суб’єкт, що потерпає від агресії й намагається врятувати власне життя та “український світ” у його дійсних координатах. Нам видається, що ревні захисники життя, навіть ще ненародженого (в утробі матері), мали б турбуватись і збереженням дійсного втіленого життя, що вже розвинулось, утвердилось, зросло і дало гідні плоди. Стати на захист не агресора, що намагається знищити Україну та українців, а підтримати того, хто захищає своє життя та свій світ, прикриваючи і глобальний вимір від експансивних зазіхань імперського диктатора та його ревних, зокрема і церковно-виражених, прислужників.

Отже, якщо з точки зору “русскоміровського” рівня координати “українського світу” є хибними, бо Україна – лише територія для духовної опіки, частина “священної православної російської імперії”, що противиться підпорядкуванню Єдиному центру – Москві, а тому дійсність її потребує виправлення (“примирення” як “принужденіє к міру заблудшого брата”), то з точки зору “глобального” рівня координати “українського світу” незначимі, а особливості нашого безпосереднього буттєвого досвіду й відповідні потреби та інтереси – лише окремих випадок загальної глобальної проблеми, до якого треба застосовувати загально-універсальні механізми врегулювання без врахування конктерної специфіки. Якщо в першому випадку світоглядні координати

“українського світу” треба знищити, виправити, підпорядкувати, то в другому – ними можна знехтувати заради глобальних інтересів, скажімо – налагодження екуменічного порозуміння із іншим поважним з точки зору Ватикану геополітично-церковним суб’єктом – РПЦ.

Однак, що робити у разі, якщо для нас координати “українського світу” є космосом, у якому ми визначаємось в своїх сутнісних характеристиках, а епіцентр дійсності, у якому перебуваємо, безпосередньо засвідчує життєву необхідність зберегти наш світ як запоруку власного виживання? Що, якщо у нас є власний дійсний вимір та досвід, у якому маємо власний життєвий інтерес? Як поводити себе церковним інституціям, які поділяють українську дійсність та мають своє місійне призначення саме щодо українського народу і не втікають від відповідальності за сучасних українців у понад- і поза- дійснє замєжжя теоретично-богословських міркувань? Не нехтують втілєним життєм у його конкретній дійсності, а надихають таке на розвиток?

І тут маємо взірці справжньої, правдивої і щирої поведінки духівників українського народу. Власні церковні інтереси вони узгоджують і з інтересами Бога (захист життя, Богом створеного), і з інтересами українського народу, переживаючи з останнім як правдиві пастирі, усі страждання й негаразди, проводячи свою паству крізь долину мороку на світлий шлях до життя. Безумовно, до таких церковних інституцій щонайперше зарахуємо УПЦ КП. А те, що вище наведені статистичні дані демонструють поступовий та неухильний зріст вірних цієї церкви впродовж усіх 25 років незалежності України, лише засвідчує, що саме цій церковній інституції українці довіряють найбільше. Довіряють, як духовному побратимові, що не зрадив і не залишив на поталу земним владам та зовнішнім агресорам, не кинув в епіцентрі бою, не продав за особистий церковний, політичний чи економічний інтерес, а з готовністю і на Майдані і в окопах на фронті під обстрілами продовжує діяти, взявши на себе відповідальність за сучасне й майбутнє України.

Так само проаналізувавши присутність релігійних організацій у сучасній українській дійсності та їхню визначеність в координатах “українського світу”, можемо назвати й інших, хто підпорядковує свій церковний інтерес інтересам Бога та українського народу. До цих інституцій справедливо буде застосувати позначник “українська” й вважати відповідальним релігійним суб’єктом, що долучається до міжконфесійного діалогу з метою налагодження суспільного порозуміння в сучасній Україні.

Висновки:

1. Для встановлення міжконфесійної злагоди необхідний постійний і систематичний діалог між взаємоповажними релігійними суб’єктами.
2. Однак сам міжконфесійний діалог, як і сама міжконфесійна злагода, не мають самостійного суспільного (як і релігійного) значення, а

набувають такого залежно від мети, контекстуально визначеної проблеми, задіяних суб'єктів із врахуванням їхніх інтересів, бажання порозумітись та доброї волі до взаємодії.

3. Конфесійні суб'єкти, включені в міжконфесійний діалог в сучасній Україні, висловлюються спираючись не лише на власну конфесійну ідентичність, але також і на сформульовану й визнану конфесією історіографічну та цивілізаційну ідентичність, залежно від яких формулюється їхнє бачення земної Батьківщини та ролі конфесії у сучасних українських реаліях.

4. Якщо історіографічна ідентичність, яку поділяє конфесійний суб'єкт, спростовує очевидні базові параметри української дійсності – такий суб'єкт не налаштований на міжконфесійне порозуміння з іншими.

5. Цивілізаційна ідентичність конфесійного суб'єкта також впливає на його бачення власної ролі в процесі міжконфесійного діалогу, його способу порозуміння з іншими, мети ведення діалогу.

6. Точка зору на дійсність суб'єкта інтересів з встановленням мети, доцільності діяльності, значення висловів тощо залежить щонайперше від виміру, в якому він визначається, та безпосередньої дійсності, досвід якої отримує. Ми знайшли серед релігійних суб'єктів, залучених до міжконфесійного діалогу в сучасній Україні, представників щонайменше трьох вимірів розуміння ситуації в Україні:

а. “глобального” – для якого кордони державно-географічні чи дійсно-історичні не мають жодного значення, бо весь світ цілком є територією для здійснення місійного релігійного покликання; цей вимір максимально дистанційований від життєвих обставин та сутнісних запитів й ідентичностей конкретних віруючих; формально-логічна доцільність тут долає гостроту дійсності з її нагальними потребами зокрема й щодо виживання втіленого життя.

б. “русскоміровського” – для якого державні, культурно-цивілізаційні, духовно-світоглядні та історичні кордони України заважають підпорядкувати імперському центру територію, на яку вони зазіхають, бо вважають “окраїною православної руської імперії”. Експансивна мета визначає не лише діяльність, але й риторику суб'єктів з цього виміру – ті, хто чинить спротив загарбникам та має власний інтерес, що суперечить інтересу Москви, оголошуються “ворогами”, “карателями”, “екстремістами” тощо і проти них ведеться “священна війна” (гібридна – із застосуванням найрізноманітніших методів та знарядь, включно з церковними), метою якої є “принуждення к міру” згідно з імперськими інтересами.

в. “український світ” – для якого безпосередня дійсність з гостротою перебування в епіцентрі бою за Україну та життя українських громадян є критерієм оцінки ефективності будь-якої світоглядної пропозиції. Це стосується й оцінки наслідків духовно-світоглядної опіки українських

громадян присутніми в Україні церквами. Цей вимір безпосередньо корегується дійсністю, не є від неї дистанційованим чи абстрагованим.

7. Від того, у якому вимірі (“глобальний”, “русскоміровський”, “українська дійсність”) знаходиться керівний центр церковної інституції, значно залежить її офіційна риторика та діяльність. Якщо релігійна інституція знаходиться в українській дійсності, але її керівний центр дистанційований від конкретики українського контексту й має на меті власні стратегічні цілі, може бути знехтуваним не лише “втілене життя” сучасної української дійсності та інтереси “українського світу”, але й інтереси цієї церковної інституції.

8. Релігійний дискурс, що досягає своїм горизонтом богословсько-теологічних висот, відкриваючи таким чином людям доступ до Бога, розширюючи їхній світогляд цим додатковим параметром світорозуміння, має бути прочитуваним в певному контексті так, щоб не виривати людину з дійсності, а стати опертям у її життєдіяльності, ефективним знаряддям її свідомості для сприйняття подій і розуміння свого місця та ролі у конкретних обставинах.

Саме принагідна риторика та конкретна діяльність засвідчують, чиї інтереси застерігають та чиїми агентами впливу на дійснісну ситуацію в Україні є ті чи інші персони й інституції. Бог, якщо він існує, створив дійсний світ, а не фальсифікований. Тому, з нашої точки зору, нехтувати дійсністю в угоду ідеалістичним чи міфологічно-ретроспективним ілюзіям те саме, що жертвувати втіленим життям, натхненним Богом, заради штучно створених на потребу земних влад симулякрів. Виконуючи свою духовно-світоглядну функцію в сучасній Україні церкви змушені балансувати на хисткій лівні самовизначення між різними рівнями світорозуміння та під натиском різних суб’єктів інтересів. Міжконфесійний діалог буде ефективним лише у разі, якщо він відбувається у спільних координатах та з метою вирішення конкретних проблем сучасного громадянина України. Буттєвий вимір з його подійною нагальністю є визначальним для встановлення спільної мети та порозуміння. Нехтування буттєвим виміром та координатами дійсності, у якій перебувають віряни – сучасні українські громадяни – шкодить міжконфесійному порозумінню. І навпаки, якщо українські конфесії поділяють українську дійсність і відчують свою відповідальність за долю українських громадян – вони налаштовані на конструктивний міжконфесійний діалог, що і є стратегічною умовою для міжконфесійного (а в наступному – суспільного) порозуміння.